

Feminist İdeoloji ve Söylem Karşısında Hukuk

Ezgi VURAL¹ ve Gökmen KANTAR²

¹Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ezgi_vural_@hotmail.com, 0000-0002-2403-1261

²Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İİBF/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gkantar@nku.edu.tr, 0000-0001-5020-110X

Özet

Feminizm ideolojisinin her düşünür tarafından farklı yorumlandığı ancak temel hedefin kadın erkek eşitliğinin sağlanması olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu farklılığın esas nedeninin tarihte gizli olduğu bir gerçektir. Zira tüm insanlığın etkilendiği tarihi olaylar, düşünce dünyasını ve toplumsal cinsiyet kavramını da derinden etkilemiştir. Buna bağlı olarak da feminizm kavramı ve feminist söylem çeşitli değişikliğe uğramıştır. Kadınlar, toplumun kendilerinden beklediği günlük görevleri ifa ederken benliklerini ve maruz kaldıkları muameleleri sorgulayarak feminist hareketlerin de doğmasını sağlamışlardır. Böylelikle ortaya çıkan birinci feminist dalga ile eğitim ve mülkiyet hakkı, ikinci feminist dalga ile kadının şiddete karşı korunması ve kamusal- özel alan tartışması, üçüncü feminist dalga ile feminizmin yalnızca heteroseksüel kadınları değil tüm bireyleri kapsamı gerektiği ve yasaların eril dil kullanılmaksızın eşit ve adil şekilde yapılması gerektiği konuları gündeme gelmiştir. Böylelikle hukukun feminizm ve feminist söylem karşısındaki konumu tartışılması gereken bir problem haline almıştır. Feministlerin liberalizm, sosyalizm gibi düşüncelerden etkilenecek ileri sürdükleri daha adil yasalar, kamusal alanda ve aile içinde kadın erkek eşitliği ve müşterek çocuk üzerinde velayet hakkı, eğitim ve sağlık alanlarında eşitlik sağlamaya yönelik pozitif ayrımcılık yapılması gibi bazı talepler kadın mücadelesi sonucunda toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenmiş ve devletler de bu taleplere kayıtsız kalamamıştır. Çalışmamızda da tarihsel bir perspektifte feminizm ideolojisi incelenerek feminist ideoloji ve söylemin hukuka etkileri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Söylem, Feminizm, Feminist Hukuk Teorisi, Kamusal ve Özel Alan Ayrımı

Law versus Feminist Ideology and Discourse

Abstract

It is seen that the ideology of feminism is interpreted differently by each thinker. It is a fact that the main reason for this difference is hidden in history. Because the historical events that all humanity has been affected by have deeply affected the world of thought and the concept of gender. Accordingly, the concept of feminism and feminist discourse have undergone various changes. Women have also contributed to the emergence of feminist movements by questioning their selves and the treatments they are subjected to while performing the daily tasks that society expects of them. Thus, with the first feminist wave that emerged, the right to education and property, the second feminist wave to protect women against violence and the public-private sphere debate, with the third feminist wave that feminism should cover not only heterosexual women but all individuals, and that the laws should be made equally and fairly without using masculine language. necessary issues have been raised. Thus, the position of law against feminism and feminist discourse has become a problem that needs to be discussed. Some of the demands of feminists, such as fairer laws, equality between men and women in the public sphere and within the family, and positive discrimination towards ensuring equality in education and health, have been adopted by a large part of the society as a result of the women's struggle. and the states could not remain indifferent to these demands. In our study, the ideology of feminism was examined in a historical perspective and the effects of feminist ideology and discourse on law were analyzed.

Key Words: Ideology, Discourse, Feminism, Feminist Legal Theory, Difference of Public and Private Space

Atıf için,

Vural, E., Kantar, G. (2022). Feminist İdeoloji ve Söylem Karşısında Hukuk. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 4(2), 34-43. doi: 10.56493/nkusbmyo.1061269

1. Giriş

İdeoloji ve söylem kavramlarının genellikle toplum tarafından farklı anlamları ima etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. Bu çeşitli kullanım aslında söylemin tek bir tanımının mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde feminizmin bir ideoloji olup olmadığı konusunda da görüş birliğine varıldığını söylemek mümkün değildir.

Asırlardır kadının toplum içerisindeki konumu da ideoloji ve söylem kavramları gibi tartışılan bir konu olmuştur. Esasen her toplumunun kendi kültürü ile kadına bir bakış açısı geliştirdiği bir kadın algısı bulunmaktadır. İşte bu algı sebebiyle tek bir feminizm tanımı yapmak mümkün olmamıştır. Zira kadın hakları kavramı da içinde bulunulan toplumun ideolojisi çerçevesinde şekillenmiştir. Örneğin işçi sınıfının mücadelesi aynı zamanda bir kadın mücadelesi olmuştur. Kadınların kamusal alan ve özel alan ayrımını lağvetmek için hukuktan yararlandığı, kültürün ve eğitimin kadının özgürlük alanını daraltan sınırlarının hukuk ile aşılabileceğini düşünen kadınlar “feminist hukuk” kavramını alan yazıya kazandırmışlardır. (ÇAĞLAR GÜRGEY, 2014)

Feminist hukuk ise öğretilerde feminizmin ideolojisi ve söylemleri üzerinden incelenmiş, yine aynı sebeplerden ötürü eleştirilmiştir. Pek çok erkek yazar feminizmin somut bir çözüm teklif edememesi ve esasen kadının belirli kalıplara yerleşmesine neden olduğunu savunarak başta feminist hukuk olmak üzere feminizmi eleştirmişlerdir. Feminist hukuk teorisinin kurucusu Ann Scales’e göre feminist hukuk, kadın hakları mücadelesine dayandığından, kadının var olmasıyla doğmuştur. Ancak feminist hukukun kurulması; özellikle 1960’lı yıllarda kadınların yasal ve toplumsal olaylar karşısında ezilmesi, ağır ve eşit olmayan şartlarda çalıştırılması ve cinsel suçlara karşı savunmasız bırakılması itici gücüne bağlı olarak gerçekleşmiştir.

Çalışmamızda ise, kadın hakları hareketi ile özdeşleşmiş feminizm, tarihsel süreç ve hukuk bağlamında incelenmiş ve feminizmin tanımı yapılarak; feminizmin ideoloji ya da söylem olduğu yönündeki tartışmalar irdelenerek feminizmin ideoloji olduğu kabul edilmiştir. Çalışmanın kalan kısmında ise feminizmin söylemleri karşısında hukuk kavramı tarihsel açıdan ele alınarak feminizm söylemi ve geçmişten günümüze kadın hareketleri üzerinde durulacaktır.

2. Kavram Olarak İdeoloji ve Söylem

2.1 İdeoloji Kavramı

İdeoloji, literatürde kesin olarak tanımlanamamakla birlikte, yazarlar tarafından birden çok unsura bağlı olarak incelenmiştir. İdeoloji teriminin ilk kez Fransız Devrimi’nde Destut de Tracy tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Tracy tarafından “doğru düşünme imkanı sağlamak için kullanılacak fikir bilimi” olarak tanımlanan ideoloji, diğer bir grup yazar tarafından “belirli bir sınıf veya toplumsal gruba ait fikirler kümesi veya dünya görüşü” olarak tanımlanmıştır. Kantar’a göre ise ideolojinin kesin bir tanımını yapmak güçtür. (KANTAR, 2021) Yazara göre ideoloji, açıklamaya çaba sarf edilen fakat ortak tanıma sahip olmayan bir kavramdır ve “İdeoloji, siyasi politikada düşüncelerin yerini, öğretilerle kuramlar aralığındaki bağlantıyı, maddesel hayat, politik davranışın tatbik edilmesini” gündeme taşımaktadır. (AKOVA & KANTAR, 2020) Tek bir ideoloji tanımının bulunmaması öğretilerdeki pek çok düşünürün kendi tanımlarını yapmalarına sebebiyet vermiştir. Marx’a göre ideoloji insana dünyanın nasıl görüldüğü gerektiğini belirten bir araç iken, Althusser’e göre sosyal yaşamı otomatik olarak ve farklı biçimlerde etkileyen bir oluşumdur. (KAZANCI, 2002)

Fransız İhtilali’nin etkisinde gelişim gösteren tek konu insan hakları değildir. Zira ihtilalin etkisinde yaratılan özgürlük ortamı düşünce dünyasını da eklemiştir. Devrimin öncülerine göre, ideoloji sınıf merkezli bir kavram olup idareci sınıfın perspektifine göre şekillenmektedir. İnsanlık tarihi incelendiğinde her devrin farklı bir ideası olduğu ve ideolojinin bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu sırada Marx ideolojinin geçici bir şey olduğunu savunurken Lenin ise ideolojiyi “muayyen bir toplumsal sınıfın dâhili bütünleşmesini elde etmeye yönelik isteklerini kendilerine has ideaları” olarak tanımlamaktadır. (AKOVA & KANTAR, 2020) Liberal kapitalizmin baskıcı tavrının hakimiyetindeki bir dönemde Gramsci, ideoloji kavramının ikamesi olarak hegemonya kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Düşünürün bu kavramı tercih etme nedeni ise kendisince iktidar yapısının çözümlenmesi ve sınıf mücadelesinin tespiti olmuştur.

Fransız Devrimi’nin literatüre katkıları arasında yer alan ideoloji kavramı üzerinde en çok çalışan düşünürlerden biri şüphesiz Fransız filozof Louis Althusser olmuştur. Althusser’e göre ideoloji toplumsal pratikten bağımsız düşünülemezdir. (KAZANCI, 2002) Althusser’e göre maddi bir oluşum olan ideolojinin sınırları belli bir tarihi olmamakla birlikte, ideoloji “bireylerin varoluş koşulları ile aralarındaki hayali ilişkiyi” temsil eden ve bireyleri öznesi kabul eden bir ilişkiler tasarımıdır. Yapısalcı düşünürlerden biri olan Althusser, ideolojinin toplumsal formasyonla mevcudiyet kazanıp toplumu etkileyecek bir güç olduğunu ileri sürmektedir. Gramsci, Marx, Spinoza gibi birçok düşünürün etkisinde kalan Althusser, hiçbir eserinde ideolojinin doğrudan bir tanımını yapmamıştır. Bunun yerine ideolojiye ilişkin üç teze yer vermiş, bu tezlerden çıkarım yapma görevini okuyucuya yüklemiştir. Devletin ideolojik aygıtlarını inceleyen Althusser, devletin bu araçlarının bir önceki ideolojinin gerçekleşmiş hali olduğu kanısındadır. (KAZANCI, 2002) Althusser’in görüşlerini özetlemek gerekirse yazar, ideolojinin sosyal hayatın gelişmekte olan bir parçası olduğu, bir düşünce sistematiginden ziyade bir düşünce ortamı olduğu, ideolojinin maddi bir oluşum içerisinde seyrettiği ve ideolojik dozların sıralanmasından yapılabileceği, ideolojinin yaşayan sürekli bir olgu olduğu ve esasen bir yaşam pratiği olduğu, söylem analizlerinde ideolojiye yer verilmesi gerektiği kanısındadır.

2.2 Söylem Kavramı

Beşeri bilimlerde sıkça söylem kavramının kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım içerisinde zaman zaman söylem ve ideoloji kavramlarının birbirinin ikamesi olarak kullanıldığı, bunun ise hatalı bir uygulama olduğu yazarlar tarafından sıkça dile getirilmiştir. Söylem kavramı da ideoloji kavramında olduğu gibi birçok yazar tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Stuart Hall'a göre söylem, "Dil vasıtasıyla görünürlük kazanan ve düzenlenen, hazır ve önceden kurulmuş tecrübe edişler kümesidir. Yani yazara göre söylem, neyin tecrübe edilebileceğini veya bu tecrübenin anlamının ne olabileceğini sınırlandırarak bir çerçeve oluşturmaktadır ve bu sayede söylemler, iletişimsel eylemin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Tanımından da anlaşılacağı üzere söylem, iletişim için bir araçtır.

Söylem kuramı çeşitli bilim dallarında farklı şekilde tanımlanarak, bu bilim dallarına uygun olarak adlandırılmaktadır. Ancak genel itibarıyla söylemin bir düşünceyi temsil aracı olduğu, düşüncenin yorumsal ve dolaylı şekilde temsili ile gerçekliği yeniden inşa ettiği söylenebilecektir. (GAZİOĞLU TERZİ, 2015) İşte tam da bu sebeple öğretilerde bir grup yazar tarafından gerçekliğin yoruma dayalı temsili olan söylemin ideolojik ve politik olduğu kabul edilmektedir. Bu yönde Derrida, insan hayatında mevcut bulunan her şeyin okunması gereken semboller düzeninin parçası olduğunu, iktidarın söylem aracılığıyla topluma yön verdiğini savunmaktadır. (DERRİDA, 1997) Söylem gerçeği yeniden oluştururken içerisinde bulunduğu toplumun sosyo- kültürel yapısından etkilenmektedir. O halde söylemin varlığının bağlama tabi olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

3. Bir İdeoloji olarak Feminizm ve Feminist Söylem

3.1 Feminizm Kavramı ve Tarihsel Süreç

Latince kadın anlamına gelen "femine" sözcüğünden türetilen feminizmin tarihi, pek çok yazar tarafından kadın tarihi olarak kabul edilmektedir. Antik çağlardan itibaren kadınlar da sosyal hayatın bir parçası olmuştur. Avcılık-toplayıcılık döneminde biyolojik sebeplere dayanan iş bölümü nedeniyle başlayan kadın erkek ayrımı, modernleşmenin getirdiği bazı gerekçelerle kadının özel alanla sınırlı kalması problemine evrilmiştir. Antik Çağlarda Mısır, Yunan, Roma ve Türk tarihi incelendiğinde kadının genellikle tanrıçalık ve doğurganlıkla özdeşleştirildiği, kendi beden sınırları içerisinde üretime katıldığı, eski Türk boylarında kadının devlet yönetiminde söz sahibi olduğu bilinmektedir. Ancak toplumlarda din ve kültürel gelişmeler neticesinde ekonomik ve sosyal değişimler meydana gelmiş, bu ise kadınların geçmişe nazaran daha sınırlı bir alanda kalması sonucunu doğurmuştur.

Kadın hareketi kavramının ilk kez Fransız Devrimi sırasında, Alexandre Dumas tarafından; feminizmin ise bir terim olarak ilk kez Charles Fourier tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir. Feminizmin tanımı hakkında da, ideolojinin tanımında olduğu gibi, bir fikir birliğine varılamamıştır. Nitekim yüzlerce yıllık insanlık tarihi boyunca gelişen ideolojiler ve yaşanan olaylar feminizmin de kendi içerisinde alt gruplar oluşmasına neden olmuş, neticesinde tek bir tanım yapılmasını imkansız hale getirmiştir. Öğretilerde bir grup yazar tarafından feminizmin eril bireylere kapalı bir ideoloji olduğundan bahisle eleştirildiği görülmektedir. Ancak feminizm alt türleri de beraberinde incelendiğinde, kadın hakları hareketlerinin erkek hakları da dahil olmak üzere bütüncül bir yaklaşım sergilediği açıktır.

Feminizmin kökenlerinin Antik Yunan'da Sappho'ya dayandığı tahmin edilmektedir. Ancak modern anlamda kadın hakları hareketi ilk olarak 17. yy. İngiltere'sinde, Rönesans ve Reform hareketleri ile yeni bir dinamik yapı kazanan Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Feminizm, pozitivizm ve determinizm gibi akımların amir olduğu bu dönemde erkeklere laik eğitim hakkı ve ekonomik alanda özgürlük tanınırken kadınların bu eğitim kurumlarına kabul edilmediği, ekonomik özgürlüğün kadınlara tanınmadığı bir döneme tepki olarak doğmuştur. İlk feministlerden günümüze, kadının kamusal alana kabul edilmeyerek özel alana adeta hapsedilmesine karşı durulmuş, kadının da erkeklerle eşit sosyal ve siyasi haklara sahip olması gerektiği savunulmuştur.

Kadın ve erkek eşitliğine dayalı olarak İngiltere'de ortaya çıkan bu düşünce, Fransa'da "salon" adı verilen kadın toplantılarında daha çok kadına ulaşılmasını sağlamış ve Fransız Devrimi sırasında sistematik bir düşünce haline almıştır. Feminizmin erken dönem temsilcileri arasında yer alan Olympe de Gouges, Mary Wollstonecraft ve Jane Austen gibi düşünürler, bahse konu toplantılarla çevrelerindeki tüm halkı etkiledikleri gibi günümüz düşünce dünyasını da etkilemişlerdir. Feminizmin modern öncülerinden Simon de Beauvoir'a göre feminizmin amacı, hangi toplumsal ilişkiler ağı içerisinde kalırsa kalsın değerler sistematikliğini değiştirmek olarak açıklanmaktadır. Feminist ideolojinin liberalizm bağlamında ortaya çıktığı görülmekte ise de, Marksizm ve anarşizm gibi diğer ideolojileri de etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle bir grup yazar ve toplumun azımsanmayacak bir bölümü, feminizmin politik bir görüş olduğu düşüncesindedir. Açıklandığı üzere kendi içerisinde dahi pek çok alt dala ayrılan feminizmin kamusal alanda kadın haklarının gerçekleştirilmesi, eşitlik ve bedensel bütünlüğe karşı eylemler karşısında devletlerin aktif rol oynaması gibi konularda fikir birliğine vardıkları görülmektedir. Simon de Beauvoir ve Mary Wallstonecraft başta olmak üzere feminist söylemin hedefi değerler sistematikliğini yıkmak olarak ifade edilmektedir çünkü geçmişten günümüze, bu değerler neticesinde toplumsal cinsiyet tayin edilerek, kadınların bu normlar çerçevesinde yaşaması beklenmektedir. Feminist düşünürlere göre, bu değerler sistemi yıkılmalıdır ki, kadın hareketi izlediği amaca ulaşabilsin.

Feminizmle ilgili çalışan düşünürler, feminist hareketin "dalgalar" halinde tasnif edilmesi ile daha kolay anlaşılabilirliğini düşünmüşler ve neticesinde geçmişe dönük kadın hareketlerini "dalgalar" halinde sınıflandırmışlardır. Son "dalga"nın varlığı

tartışmalı olsa da genel kabul, günümüze kadar feminizmin üç dalgadan vücut bulduğudur (TÜRKEİ, 2017). Bu dalgalar incelendiğinde feminizmin çağın problemleriyle doğrudan ilgilendiği, sınıf hareketlerinden toplumsal cinsiyete olmak üzere odak değişikliğine uğradığı görülmektedir.

Feminist ideolojinin anlaşılabilmesi için kadın hareketlerinin tarihi, yani feminist dalgaların bilinmesi gerekmektedir. “Birinci Feminist Dalga” kadınların yaşam, mülkiyet ve eğitim hakkı başta olmak üzere temel insan haklarının tahsisi için çalışmalarda bulunan erken grup feminist hareketler olarak ortaya çıkmıştır. Kölelik karşıtlığı ve oy hakkı için mücadele eden feministler, sarhoş eşler nedeniyle kadınların şiddete uğradığından bahisle alkolün yasaklanması gerektiğini savunmuşlardır. Marksist Feminizm akımı da bu dönemde doğmuş; kadın ve sosyalizm üzerine Zetkin, Engels ve August Bebel öncü çalışmalar yapmıştır. Luxemburg ise oy hakkının yalnızca işçi sınıfında bulunan kadınlara tanınması gerektiği yönündeki görüşleriyle kadın erkek arasındaki eşitsizliğin kadınların sınıfsal konumlarından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Birinci feminist dalga savunucusu feministler, radikal ve erkeksi tutumları nedeniyle eleştirilmiştir. Bu hareketler neticesinde İngiltere’deki kadınlar aile içi mülkiyet ve müşterek çocuk üzerinde velayet hakkı kazanmışlardır.

“İkinci Feminist Dalga”; dünyanın oldukça karışık olduğu Vietnam Savaşı, 68 Hareketi, Sivil Haklar Mücadelesi gibi pek çok hadisenin yaşandığı 1960’lı yıllarda ortaya çıkan ve radikal feministlerin patriyarkaya karşı çıktıkları dönemdir. Bu dönem düşünürleri, eşitsizliğin temelinde kültürün yattığını, sınıf hareketlerinden daha büyük bir eşitsizliğin var olduğunu söylemekteledir. “Sisterhood”¹ denilen ve günümüzde de çeşitli sivil toplum kampanyalarında kullanılan kız kardeşlik dayanışması fikri bu dönemde doğmuştur. Radikal feminizmin en önemli söylemi “özel/kişisel olan politiktir” bu dönemde ortaya çıkmıştır. (ÖZKAN, 2017) Yani bu düşünürler, politika dışı görülen ev içi şiddet, partner şiddeti ve aile içi ekonomik şiddetin kamusal alanda tartışılması gereken, politikacı ve yasa koyucular tarafından desteklenen bir ayrımcı politika olduğunu savunmaktadır.

“Üçüncü Feminist Dalga”nın ise; ikinci dalga feminist ideolojide ve kadın hareketlerinde bulunan eksikleri gidermek üzere çıktığı kabul edilmektedir. Bu dalgada Foucault’ nun özne- iktidar tezlerinden etkilenilmiştir. Yine bu dönem düşünürleri ortak bir feminist söylemden söz edilemeyeceğini, feminizmin bu kakafoniden besleneceğini, homoseksüel ve biseksüel ilişkilerin de feminizm bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Amerikan Yüksek Mahkemesi’nde mağdur kadın beyanına itibar edilmeyerek sanığın beraatine karar verilmesi neticesinde Amerika’da mukim kadın örgütleri ayaklanarak üçüncü feminist dalgayı başlatmışlardır. Bu yargılama sonunda Rebecca Walker, “Ben post feminist değilim, ben üçüncü dalgayım!” diyerek, mevcut kadın hareketine üçüncü dalga adını vermiştir.

Modern feministler, kadınların toplumsal yaşamda karşılaştığı sorunların eril düşünce sistematüğinde hazırlanan yasalardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bunun neticesinde ise kadınlar, tarafı oldukları toplum sözleşmesinde eşit paydaş olarak kabul edilmek üzere feminist hukuk talebinde bulunmaktadır. Zira modern feministlerce eril yasaların kadınların zafiyetine ve eril iktidarın güçlenmesine neden olduğu iddia edilmektedir.

3.2 Feminist İdeoloji ve Feminist Söylem

Feminizmin öncü isimlerinden olan ve kadın özgürlüğü hareketinde aktif rol alan Evelyn Reed kadın sorununun çözümünü için tarihin ilk dönemlerine dönerek antropoloji biliminin insanlığın geçmişi hakkında hüküm süren yanlış anlayışları ve kadınlar hakkındaki önyargıları bertaraf etmedeki katkısını göstermeye çalışmıştır. Bu çalışmaları ile feminizmin söylemine yeni bir soluk getirmiştir. Reed’ e göre insanın avcı ve toplayıcı olduğu dönemde, mülkiyet hakkının da bulunmaması, üreten ve soyun devamını sağlayan bireyin kadın olması sebebiyle toplumun kadınlar tarafından idare edildiğini ve hatta bu toplumun anaerkil yapıda olduğunu savunmaktadır. Anaerkil toplumlarda kadınların gücü elinde bulundurduğu düşüncesinin temelinde, doğanın kadınları toplumu yönetecek özelliklerle donattığı düşüncesi yer almakta iken ataerkilliğin ise doğanın koyduğu kanuna başkaldırı niteliğinde olduğu görülmektedir. Reed, tüm insanlığın iyiliği ve doğal durumun tesisi için kadına toplumsal önderliğin geri verilmesi gerektiğini savunmuştur. “Ancak tüm evrimci kuramlarda bulunan ve Engels tarafından da ileri sürülen tarih öncesi insanlığın, anaerkillikten ataerkilliğe geçişle karakterize edildiği iddiası, yirminci yüzyılın başında önemini yitirmiştir. Son araştırmalarda toplumsal gelişmenin tek bir çizgiyi izlediği inancı gücünü yitirmiştir. Ayrıca bu spekülasyonun feminist kuram açısından çekiciliğine rağmen, anaerkilliğin bu ikinci anlamda tarihte herhangi bir zamanda ya da bir toplumda var olduğunu gösteren arkeolojik veya antropolojik bir kanıt yoktur.” (MARSHALL, 2020) Reed, ayrıca kadını sosyo-ekonomik hayat döngüsüne koyarak aile ve annelik olgusundan kurtarmaya çalışmaktadır. Ancak Reed, temsilcisi olduğu feminizmin kadını, kendisini sarmalarak aidiyet duygusu veren aileden soyutladığı ve kadının yalnızca erkek ile “aynılaştıkça” değer kazanacağı düşüncesine ittiğinden bahisle eleştirilmiştir.

Anti feminist düşünürler yukarıdaki gerekçelerle feminist söylemin kadınları değersizleştirdiğini, ötekileştirdiğini ve kendi ideolojileri dışında yer alan kadınları kapsamlarına almadıklarını söyleyerek eleştirmektedir. Bu düşünürlere göre feminist söylem, feminist ideolojinin tüm kadınlara ulaşmasını engellemektedir. (SADIKOĞLU, 2016)

¹ İngilizceden çeviri: Kız kardeşlik.

4. Feminist Hukuk

4.1 Feminist Hukuk İdeolojisi

Tarih boyunca kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olmak için düşünsel ve fiziksel olarak mücadele vermişlerdir. “Kadının insan hakları” tarihi incelendiğinde kadınların da erkeklerle birlikte insan hakları için omuz omuza mücadele ettiği, ancak kazanılan haklardan kadınlara pay verilmediği görülmektedir. Öyle ki, Fransız Devriminde ön saflarda mücadele eden kadınlar tarafından, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde yer alan insan ve yurttaş kavramlarının kadınları kapsayıcı olmadığı gerekçesiyle, bu kavramlar yerine kadın ve erkek kelimelerinin kullanılması talep edilmiştir. Bu taleplerine olumlu dönüş alamayan kadınlarca “Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi” hazırlanmış ve bu beyannameyi okuyan Olympe de Gouges, “kadının kendi cinsine yakışmayacak şekilde politikayla ilgilenmesi ve ölümünün diğer kadınlara örnek olması için” idama mahkum edilmiştir. 17. ve 18.yüzyıldaki kadın hareketi öncülerinden Marie de Gournay, “Kadınlara Erkeklerin Eşitliği ve Hanımların Şikayeti” isimli kitabında dönemin kadına bakışını şu şekilde açıklamaktadır: “İyi her şey kadınlara yasak, tüm erdemlerden yoksun olduklarından bahisle kadınlara özgürlük çok görülüyor”. Kadın mücadelesinin devam ettiği 17. ve 18. yüzyılda sanayi devriminin bir parçası olarak fabrikalarda çalışmaya devam eden kadınların erkeklerden çok daha düşük ücretlerle kötü şartlar altında çalışması nedeniyle Avrupa’da ve Amerika’da ve hatta Osmanlı İmparatorluğu’nda ayaklandığı bilinmektedir. Kadın hareketlerinin dalgalar halinde yayılmaya başladığı bu dönemde liberal feminizmin ortaya çıkmasıyla birlikte kadın hakları ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar yapılmıştır. Liberal feminizmin kurucuları olarak bilinen Mary Wollstonecraft ve J. Stuart Mill, kadınların da erkekler gibi eğitim alması halinde erkeklerle aynı işleri yapabileceklerini, kadının anne rolünden fazlasını hak ettiğini savunmuşlardır.

Görülebileceği üzere toplum sözleşmesinin tarafı olan kadınlara, erkeklere tanınan insan hakları tanınmamış, kadınlara yönelik bu ayrımcı tutum yasalarla da desteklenmiştir ve hatta hak mücadelesi veren kadınlar, dönemin aydın erkekleri tarafından idama mahkum edilmiştir. Bu adaletsizlik üzerine kadının insan hakları bir terim olarak yazın dünyasında yerini almış, kadınlar tarafından “feminist adalet” talep edilmiştir. Bu dönemde Osmanlı kadınları arasında da ilk feminist hareketlerin başladığı görülmektedir. Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne uzanan süreçte Osmanlı’nın önde gelen ailelerine mensup, tahsillerini Avrupa’da tamamlamış Türk kadınları, kadın hareketleri ile tanışmıştır. Türk kültürünün feminizm ve kadının insan hakları kavramı ile tanışmasına vesile olan bu kadınlar, kadınların annelik ile özdeşleşen öğretmenlik, hasta bakıcılık gibi meslekler haricindeki meslekleri de başarıyla ifa edebileceklerini, bunun için ise kadınlara da eğitim ve çalışma hakkı gibi ekonomik ve sosyal haklardan erkeklerle eşit şekilde yararlanma hakkı tanınmasını talep etmişlerdir.

Tüm bu sebeplerle feministler, feminist hukuk bakış açısının doğmasını sağlamışlardır. Feminizm içerisinde kültürel, radikal, post modern ve liberal feminizm olmak üzere dört görüş bulunduğu kabul edilmektedir. Feminizmin söyleminin anlaşılması için, feminizmin alt dallarını oluşturan bu görüşlerin hukuka ve yasalardaki eril söyleme bakış açılarının da incelenmesi gerekmektedir.

4.1.1 Liberal Feminizm:

Bireysel özerklik, özgürlük, eşitlik gibi kavramları temeline alan liberalizm, liberal feminizmin de doğumuna neden olmuştur. 1800’lü yıllarda toplumsal olarak yaşanan özgürlük ve eşitlik temelli toplumsal olaylar neticesinde birtakım sosyal ve siyasal hakları kazanan erkekler karşısında, ikinci cinsiyet olduğundan farklı bir muamele görmesine karşı çıkan bireyler liberal feminizmin öncüleri olmuşlardır (YÜKSELBABA, 2016). Liberal feminist ideolojinin temelini atan J.Mill, M. Wallstonecraft ve Harriet Taylor gibi isimler kadınların da erkekler gibi aklı sahip olduklarını ve erkeklerle eşit olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Bu yazarlar eserlerinde normatif düzenlemeler karşısında kadının konumunu tartışmışlardır (HEPER, 2014). Liberal feministlerin söylemleri incelendiğinde, temel unsurun eşitlik olduğu ve kadınların erkeklerle aynı eğitimi alması durumunda erkeklerle aynı nitelikteki işleri yapabileceği düşüncelerinin hakim olduğu görülmektedir (ÇİMEN, 2021). Kadının fiziksel özellikleri nedeniyle kadına özel alanla sınırlı bir özgürlük tanınması gerektiğine dair görüşlerin karşısında olan Harriet Taylor; oy kullanma ve çalışma hakkının kadınlara tanınması gerektiğini, evlenme ve boşanma gibi konularda ise devletin bireylere müdahale etmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Liberal feminizm, kadının özel alana sıkıştırılarak ev işleri ve çocuk bakımı ile kamusal alandan soyutlanmasının insan haklarına ve adalete uygun düşmediğini savunmaktadır. Liberalizme paralel olarak liberal feminizm de, devletin esasen özgürlükleri koruması gerektiğinden bahisle kadının kendi kaderini kendisinin tayin etmesi gerektiğini, bunun için de hukukun kadını ataerkil söylem ve kültürden koruması gerektiğini savunur (YÜKSELBABA, 2016).

Ünlü hak ve özgürlük savunucularından Jean- Jacques Rousseau’nun da içlerinde yer aldığı ve kadınların kamusal alana girişine karşı olan bu dönemin öncü düşünürleri, kadınların manevi nitelikleri gereği erkeklere bağlı olduklarını ve kadınların erkeklerce eğitildiklerini iddia ederek kadınların özel alanda kalması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Mill gibi düşünürler ise kadının gerekli ve yeterli eğitimle her alanda yer alabileceği düşüncesiyle kadın erkek arasında maddi eşitliğin sağlanmasını, kadınların devlet görevlerine alınması gerektiğini ve kadınların da erkeklerle birlikte kamusal alanda yer alması gerektiğini savunmaktadır (HEPER, 2014). Bu sebeplerle liberal feminizmin temel gayesi kadınları kamusal alandan varesten tutan yasaların bertaraf edilmesi olmuştur.

Liberal feminizmin devlet müdahalesini talep eden söylemleri, liberalizmin ruhuna aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Oysa yine liberal feministler, liberal devlet normlarının eril ve erkekleri koruyucu bir söyleme sahip olduğunu savunmaktadırlar (YÜKSELBABA, 2016). Bu yönleriyle liberal feminizm kendi bünyesinde çelişkiler barındırdığı görülmektedir. Yine de bu düşünürler bütün gayelerine erişememiş olsalar da, kadının kamusal alanda etkinliğinin liberal feminizmin etkisinde şekillenen yasalar ile artırılmış olduğu bir gerçektir. Nitekim bu taleplerin yerine getirilmesini müteakip liberal feminizm etkinliğini yitirmeye başlamıştır.

4.1.2 Kültürel Feminizm:

Kültürel feministler, kadının doğurganlık gibi özellikleri nedeniyle farklı olduğu ve bunun yüceltilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Bu ideolojinin savunucuları, kadın erkek eşitliği kavramını kültürel çerçevede ele almaktadırlar (NARİN, 2021). Bu düşüncenin temelinde kadın erkek eşitsizliğinin yasalarla giderilemeyecek kadar büyük bir toplumsal mesele olduğu görüşü yatmaktadır. Bahse konu eşitsizlik öyle büyüktür ki, giderilmesi ancak kültürel dönüşüm ile mümkün olacaktır (YÜKSELBABA, 2016).

Kültürel feminizm, kadının ataerkil düzene bağımlılığının yalnızca toplumun ideolojisinin ve kültürünün değişmesi halinde mümkün olacağını savunurken, değişimi başlatma görevini kadına yüklemektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise kadınların tecrübelerinden yararlanması gerekmektedir (YÜKSELBABA, 2016). Yine bu düşünce taraftarları, kültürlerarası iletişim disiplini örnek göstererek iletişim etiğinin dışıl, “hakkına sahip çıkma şeklinde” tezahür eden bakım etiğinin eril özellik olduğunu iddia etmektedirler.

Kültürel feminizmin öncülerinden Carol Gilligan, kadınların insanlara daha bağlı olmaları hasebiyle ahlaki yargı gücünün daha fazla olduğunu, bu ahlaki yargının bağlamda somutlaştığını ve bunun temelinde çocukların daha küçük yaşlarında farklı şekillenen psikolojileri olduğunu savunmaktadır (GILLIGAN, 1982). Farklılıklara vurgu yapan bu düşünce, erkeklerin ahlaki gelişimi ile kadınların psikolojisinin kültür bağlamında birbirinden farklı yoğurulduğunu savunmaktadır. Zira bu düşünürler, erkeklerin temel düşüncesinin müdahalesizlik olduğunu ileri sürerken, kadınların temel düşüncesinin uyum olduğunu ifade etmektedirler. Bu düşünce diyalektiğinde, bağlantı tezi ve etik bakım kavramları baz alınarak ilişkiler yorumlanmaktadır. 1800’lerin kadın düşünürleri ile kültürel feministlerin, kadınların moral değerlerinin erkeklerden üstün olduğu konusunda görüş birliğine vardıkları bilinmektedir (BAER, 2011).

4.1.3 Radikal Feminizm:

İkinci dalga feminizmin yaşandığı tarihlerde, Firestone’un öncülüğünde ortaya çıkan bu düşüncenin doğduğu sosyal konjonktürde kadınlar; İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde kamusal alandan özel alana çekilmelerine yönelik baskıları reddederek, iş gücü piyasasının görünür fertleri olarak kalma savaşı vermişlerdir. Yine bu dönemde Amerika’da bulunan kadınlar eril dil kullanılarak ötekileştirilmeye devam etmişlerdir. Bu ofansif dil ve tutum kadınların daha radikal bir hal almasına neden olarak “kadın hareketi” kavramının “kadınların kurtuluş hareketi” kavramına evrilmesini ve kadın olma mücadelesini başlatmıştır (ÖZKAN, 2017).

Radikal feminizme kadar maddi eşitlik talebi ileri süren kadınlar; kadınların erkeklerden farklı olduğu gerekçesiyle kamusal alanda bu niteliklerini teşvik edilecek şekilde yer almaları gerektiğini ileri sürerek, farklılıklarının tanınması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu düşünürlerin temel söylemi “kişisel olan politiktir” olup ataerkil sistemi, kadınların maruz kaldığı şiddet ve ötekileştirmenin temel nedeni olarak kabul edilmişlerdir. İşte tüm bu sebeplerle radikal feminizm ataerkil sistemin tamamıyla mücadele edilmesinin, kadının insan haklarının sağlanması açısından elzem olduğunu savunmaktadır.

Radikal feminizmin temelinde iktidarın eril ve bencil, dışıl olanın ise sanatsal ve besleyici olduğu düşüncesi yer almaktadır (YÜKSELBABA, 2016). Yine aynı kavramların ailede de bir hiyerarşi içerisinde yer aldığını savunan radikal feministler, toplumsal cinsiyetin kadınlar üzerinde bir baskı aracı olduğundan bahisle mülkiyetçi heteroseksüel paradigmayı eleştirmektedirler. Bu paradigma kadının ve erkeğin toplumdaki rollerini belirleyerek, kadının öznelliğini yıkılmasına neden olmaktadır. Tüm bunlarla mücadelede ilk aşama ise, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olmasıyla başlamaktadır. Bu saiklerin gerçekleştirilmesi için kürtaj, doğum kontrolü, kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet gibi kavramların hukuk sistemi içerisinde düzenlenmesi gerektiği de defaatle eserlerde irdelenmiştir. Radikal feministlerin amir düşüncesi, yasalaştırma sürecinin kadınları dışladığından ve eril dilin yasalarda kadınlar aleyhine kullanıldığından bahisle ataerkil sistemin ortadan kaldırılmasıdır.

4.1.4 Sosyalist Feminizm:

Sosyal feminizm, kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığın kadınların sınıfsal konumlarından ileri geldiğini savunmaktadır. Bu görüşü benimseyen düşünürler kadınların kamusal alanlarla birlikte; çocuk bakımı, ev temizliği ve diğer ev işleri ile de tekrar sömürdüklerini ileri sürmektedirler (YÜKSELBABA, 2016). Görüleceği üzere Marksizm’in etkisinde kalan sosyalist feminizm kadının sınıf ve emek kavramları içerisindeki konumunu tartışırken radikal feminizme de karşı çıkmaktadır.

Sosyalizmin öncülerinden Engels’e göre kadın, mülkiyetin konusu ve onu sürekli hale getiren bir araç görevini görmektedir. Engels bakış açısıyla ataerkil sistemin bertaraf edilmesinin koşulu mülkiyet ve sınıfların yok edilmesi, yani kapitalizmin yok

edilmesidir. Sosyalist feministler, kadının sınıf mücadelesine ek olarak ev içerisinde de ezilmesi nedeniyle aile içi sorumlulukların yeniden belirlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

4.1.5 Post Modern Feminizm:

Post modern feministler, kadın kategorisi olarak adlandırılan ve bütün kadınların yararına eşitlik anlayışına karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşe göre plüralist bir yaklaşımla kadınların mevcut durumları özelinde değerlendirme yapılmalıdır; zira tek bir doğru yoktur. Bu düşüncenin gelişiminde kadınların bağımsızlığı konusunda yol alamayan diğer düşüncelerin yarattığı yılgınlık yer almaktadır. Öyle ki bazı yazarların post modern feminizmi, umutsuzluğun kuramsallaştırılması olarak tanımladığı bilinmektedir. Ancak postmodern feministler eleştirilerin aksine bu durumu çeşitlilik olarak kabul etmiş, ideolojik olarak güçlenmeye sebebiyet verdiğini savunmuşlardır (ERDEM, 2012).

Postmodern feminizmin öncüleri olarak kabul edilen Fransız düşünürler, kadınların tarih boyu ötekileştirilmesinin negatif etkilerini pozitif bir amaca hizmet etmeye evrerek kadınların farklılık ve çeşitlilik kavramlarını anlamasını sağlamışlardır. Postmodern feministlere göre hukuk politiktir. Bu düşünürlere göre önyargılardan beslenen ve objektiflikten uzak olan hukukun eşit olması da beklenemez. Nitekim postmodernizm evrensellik ve nesnellik kavramlarını da dışlamaktadır. Buna bağlı olarak postmodernizm, kendisinden önceki feminist düşünceleri, bireyleri kategorize ettiği ve bireysel farklılıkları yok saydığından bahisle eleştirmektedir. Zira bireylerin sınıflandırılması, bilhassa orta sınıfta yer alan kadınların haiz oldukları özellikleri dışlayıcı niteliktedir. Postmodern feminist hukukçulara göre eril iktidarın tahakkümünde yapılan yasalar, yine eril bir dil kullanarak kadının kendi bedenindeki hakimiyetini engellemektedir. Bu yazarlara göre eril sistemde dışlanan kadın, güzelliği kadar sosyal hayatta yer alabildiğinden itaat kültürünün bir parçası haline gelmektedir (YÜKSELBABA, 2016).

4.2 Türk Hukukunda Feminizm

4.2.1 Türk Toplumunda Kadına Bakış Açısı

İlk Türk toplumlarında göçebe kültürünün de etkisinde kadına herhangi bir negatif ayrımcılık yapılmaksızın, toplumun bir ferdi olarak kabul edildiği görülmektedir. Orhun Abidesi'nde "Tanrı Türk milleti yok olmasın diye babam İl-teriş Kağan ile anam İl-bilge Hatun'u yükseltti" cümlesine yer verilmesi ise, o dönemin sosyal ve siyasal hayatında kadınların kamusal alandan dışlanmadığının bir göstergesidir. İlaveten Türk mitolojisinde yer alan Umay, o dönemde anaerkil bir yapının mevcudiyetinin bir tezahürü olarak anılmaktadır (ACAR, 2019). Yine başarısından söz ettirerek Roma kayıtlarına dahi giren Tomris Han, dünya tarihinde yer alan ilk kadın hükümdarlardan biri olması yönüyle literatürde önemli bir yer edinmiştir. Eski Türk sosyal hayatı incelendiğinde ana sözcüğünün baba kelimesinden önce kullanılması, postmodernitenin aksine kadim çağlarda dahi eril olmayan bir dil ile de hükümler kurulabileceğinin göstergesi olmuştur.

Eski Türk devletlerinde kadınlar, diğer ülkelerin tabiiyetindeki kadınlara nispeten oldukça geniş hakları haizdirler. Öyle ki, tarih boyunca medeniyetteki öncülükleri ile anılan pek çok uygarlıkta kadınlara tanınmayan haklar, bu uygarlıkların kurulmasından çok daha önce kurulmuş ilk Türk devletlerindeki kadınların, insan olmaları hasebiyle sahip oldukları haklar olarak görülmektedir. Bu açıdan ilk Türk devletlerinin liberal feminizm anlayışına paralel bir şekilde kadın ile erkeği eşit kabul ederek, kadının kamusal alandan dışlanmasını engellediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türk devletlerinde, emsal devletlerin aksine, kadınlar da medeni haklardan yararlanmış, evlenme- boşanma, mülkiyet hakkı gibi hakları kullanabilmişlerdir. Eski Türk devletlerinde kadınlar, yalnızca özel alanda tanınan haklara sahip olmayıp gerek devlet işlerinde gerekse toplumsal yaşantıda aktif rol oynamışlardır.

Ancak devletler yaşanan siyasi ve ekonomik olaylar ile dini inanç ve kültürün etkisinde kalarak birtakım yasal düzenlemeler yapmış, böylelikle toplumsal cinsiyet kavramını yeniden şekillendirmişlerdir. Türk toplumunun Talas Savaşı sonrası İslamiyet'i kabulü ile toplumsal cinsiyet dengesinin değiştiği, kadınların bu tarihten itibaren sosyal ve siyasal faaliyetlere ancak eşleri ile dahil olabildiği görülmüştür. Yani İslamiyet'in kabulü ve yerleşik hayata geçilmesi ile, Türk kadını için de Avrupalı hem cinsleri gibi, kamusal alan- özel alan ayrımı başlamıştır.

İslamiyet sonrası Türk kadınlarının eril bir yönetim içerisinde kendilerine bahşedilen hakları kullanmaya zorlanması, feminist ideoloji bakımından eleştirilmektedir. Zira bu dönem kadın yalnızca kocası ile birlikte olduğu sürece kamusal alanın bir parçası olmuştur. Yine bu dönemde Osmanlı tebaasından bir Hristiyan erkek ile bir Müslüman kadının evlenmeye teşebbüs etmesi dahi Osmanlı'da mukim Müslümanların ayaklanmalarına ve kadına şiddet uygulayarak bu evliliğe mani olmalarına neden olmuştur (GÜLŞEN, 2021). Görüleceği üzere Osmanlı'da Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi halinde kadınların cezalandırılması, kadınların özel alanda dahi özgür olmadıklarının bir göstergesi niteliğindedir.

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında kadınlar, dünyanın birçok yerindeki hemcinsleri gibi ekonomik düzenin bir parçası olabilmelerine rağmen, kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olamamışlardır. Kadınlara eğitim eşitliği tanınmadığından, tahsillerini kendilerine sunulan birkaç seçenek içerisinde seçerek yapabilişlerdir. Bu dönemin işçi sınıfı kadınları gündüz dokumacılık, el işleri ve tarım işleri; gece ise evlerinde ise çocuk bakımı ev işi gibi diğer görevleri ifa etmiştir. Tüm bu çalışmaya rağmen gelir adaletsizliğine maruz kalan tüm kadınlar gibi Plevne'de bulunan dokuma fabrikasında işçi olarak çalışan Osmanlı

kadınlarının isyan ettiği bilinmektedir. Bu süreç sosyalist feminizm açısından incelendiğinde hem kamusal alanda hem de özel alanda kadının erkeklerden yoğun çalışması, emek sömürüsü olarak adlandırılabilir. Yine Osmanlı’da feminizmin söylemleriyle karşı karşıya gelen pek çok uygulama bulunmaktadır. Örneğin hareme erkek doktor dışında bir erkeğin girmesi yasaklanmış, kadınların kıyafetleri devlet tarafından belirlenmiş ve seyahat özgürlükleri yine devlet tarafından kısıtlanmıştır. Kanuni döneminden itibaren kadınlar özel alanda dahi erkeklerin tahakkümü altına alınmış, kadınların mezar yerleri ve hatta mezar taşları dahi erkeklerden ayrı tutulmuştur. Osmanlı kadınlarının düşünce, eğitim, seyahat gibi temel hürriyetleri önce devletin sonra da ailedeki diğer erkeklerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bahse konu süreçler feminist ideoloji bakımından incelendiğinde, kadının insan olması neticesinde sahip olması gereken temel hak ve hürriyetlerden efektif biçimde yararlanamadığı; kadınların eril söylem ve kültür ile sarmalandığı anlaşılmaktadır.

Kişisel hak ve hürriyetlerin gündeme geldiği Tanzimat döneminde kadınlara da eğitim hakkı tanınmaya başlanmıştır. Bu dönemde dergiler ve gazeteler vasıtasıyla kadınlar seslerini duyurma fırsatı bulmuş, kadın örgütleri kurularak kadınlara okuma yazma öğretilmiş ve iş hayatına atılmaları için kadınlara destek olunmuştur. Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne uzanan süreçte, Mustafa Kemal Atatürk ve TBMM tarafından kadınlara tanınan haklar için Türk kadının mücadelesi ettiği ve deyim yerinde ise bu hakları kendilerinin kazandığı görülmektedir. Nitekim Nakiye Elgün, Halide Edip, Fatma Aliye Topuz, Emine Semiyeye Hanım, Süreyya Ağaoğlu ve Nezihe Muhiddin gibi pek çok kadının, Türkiye’de kadın hareketlerini başlatarak devletin ekonomik, fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddete karşı gerekli tedbirleri alması ve bu tedbirleri ihlal edenler hakkında yaptırımlar uygulaması, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması gibi taleplerle cumhuriyet tarihini de etkilediği görülmüştür.

Cumhuriyet sonrası Türk hukukunda kadın haklarına ilişkin bilinen ilk eser Milletvekili Ali NECİP’in 1931 tarihli “Kadın Hukuku” kitabı olmuştur. Bu kitap sonrasında yazılan eserler incelendiğinde, bahse konu eserlerin genellikle birbirlerini tekrar ettiği ve yeni fikirler sunmaktan uzak olduğu tespit edilmiştir. Nitekim yazılı eserlerin birçoğunun hukukçulardan ziyade kadın çalışmaları üzerinde ihtisaslaşan diğer sosyal bilimcilere ait olduğu görülmektedir. Cumhuriyet tarihinde modern anlamda feminist hareketler kabaca 1987 yılında bir Ağır Ceza Hakiminin duruşma sırasında “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” demesi üzerine ivme kazanmış, feministler tarafından kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan kanun hükmünün, tecavüzcü ile mağdurun evlendirilmesi halinde ceza verilmemesi gibi çağ dışı uygulamaların sona erdirilmesi istenmiştir.

4.2.2 Feminizmin Etkisinde Ulusal Mevzuat Değişiklikleri

Modern anlamda ilk kez, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kadın hakları ayrıca bir yasama meselesi olarak ele alınmış, kadının özel alandaki hakları yanı sıra kamusal alandaki hakları da yasalaştırılmıştır. Bu sürecin en bilinen kazanımları kadına medeni hakların tanınması ve seçme-seçilme hakları tanınarak kadınların kamusal alanda da söz sahibi olmasının sağlanmasıdır (BALCI, 2019). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yakalanan bu ivme, sonraki yıllarda korunamamış, kadın hakları bakımında uluslararası standartlardan uzaklaşmıştır. Elbette bu dönemin ideolojik zeminini hazırlayan ilk dönem Türk feministlerinin yasalar hakkındaki feminist söylemlerinin etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

AB uyum süreci öncesinde kalan hemen hemen tüm mevzuatın eril bir dil ile yazılmış olduğu ve kadınların temel insan haklarına dahi ulaşması için başka bir erkeğin dahiline ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Nitekim İstanbul Sözleşmesi’ne uzanan süreçte, kanunların kadın haklarını tesise ve korumaya elverişsiz olduğu tespit edilerek, AİHM başta olmak üzere pek çok uluslar üstü mahkeme ve uluslararası kurum tarafından Türkiye’ye yaptırım uygulanmıştır. Bu hususu örneklerle açıklamak gerekirse, 1924 Anayasası’nda her ne kadar medeni haklar bakımından kadın ve erkek için eşitlikten söz edilse de mecelle halen yürürlükte olduğundan, tam bir eşitlikten söz edilemeyecektir. Bu sebeple 1982 Anayasası’nda yapılan 2002, 2004 ve 2010 değişiklikleri ile kanun önünde eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. Türk Medeni Kanun’un kabulü ile resmi nikah zorunlu hale gelmiş, tek eşli evlilik kabul edilmiş, erkeğin tek taraflı boşanma hakkı kaldırılmış, miras gibi konularda kadın erkek arasında bir ayırım yapılmamış, müşterek velayet düzenlenmiş, ailenin reisi kocadır hükmü kaldırılmış, evlenme yaşının iki taraf için de 18 olması düzenlenmiş, edinilmiş mallara katılma rejimi ile boşanan kadın korunmuş, aile konutu kavramıyla kadının aile içerisindeki ekonomik hakları nispeten korunmuştur. Türk Ceza Kanunu bakımından ise töre saiki ve namus cinayeti ağırlaştırıcı sebep kabul edilmiş, tecavüz mağduru ile evlenme halinde cezanın ertelenmesi müessesesi kaldırılmış, evlilik içi tecavüz de tecavüz olarak kabul edilmiş, aile içi şiddet re’sen kovuşturulmaya başlanmıştır. Söz edilen bu yasa hükümleri anlam ve dil bilimleri açısından incelendiğinde, feminizmin mücadele ettiği eril dilin Türk mevzuatına da halen hakim olduğu anlaşılmaktadır.

Halihazırda yürürlükte olan yasaların ise eksiklikler ihtiva etmesine rağmen çağı yakaladığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu açıdan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Opuz v. Türkiye ve M.G. v. Türkiye kararları incelendiğinde, Türkiye’de kadına yönelik şiddet ve ayrımcılığın yasanın eril dili yahut yetersiz hukuki düzenlemeden kaynaklanmadığı, aksine kanunların yeterli olmasına rağmen bu hükümleri uygulamakla mükellef makamların toplumsal cinsiyet normlarına bağlı olarak kadına şiddet eylemlerinin özel alan meselesi olduğuna dair düşüncesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

5. Sonuç

Öğretide tahdidi bir tanımı bulunmayan ideoloji kavramını, içerisinde bulunduğu kültür kavramından vareste tutmak mümkün değildir. İşte bu sebeple alanyazıda bir grup yazar feminizmi bir ideoloji kabul ederken, bir grup yazar ise feminizmin yalnızca bir söylemden ibaret olduğunu iddia etmektedir. Antik çağlardan itibaren kadın erkek cinsiyeti temelinde eşitlik ve özgürlük kavramları tartışılmış bir mesele olarak düşünce dünyasında yerini almıştır. İnsan haklarının ve modern devletin ideolojik temellerini oluşturan düşünürlerden Rousseau; bu eşitlik ve özgürlük kavramlarından yalnızca erkeklerin yararlanması gerektiği, zira kadının doğası gereği erkeğe denk olamayacağını, kadının erkekle aynı standartlarda eğitilemeyeceğini savunmuştur (ERBAY, 2021). Hatta Rousseau'ya göre kadının iyi bir anne ve eş olması için eğitilmesi yeterli kabul edilmiştir. Yine bu dönem düşünürlerinden Mill ise yazılarında eşi Harriet Taylor Mill'in de görüşlerine yer vererek, kadınların erkeklerden sosyo ekonomik farkının temelinde eşit eğitimden yararlanamama bariyeri olduğunu, kadınların yeterli eğitimle erkeklerle mutlak bir eşitliğe ulaşabileceğini savunmuştur. Mill'e göre kadın erkek eşitsizliğinin nedenlerinden biri de özel alanda kadının ailesinden getirdiği kodlara bağlı olmasıdır. Kadının kendi kaderini tayin edebilmesi ve oy kullanma hakkına sahip olması, kadın ve erkek arasında mutlak bir eşitlik sağlamaya hizmet edecektir.

Düşünce dünyasını etkilemiş ünlü filozofların kadının erkek karşısındaki konumunu incelediği bilinmektedir, yani erkek ve kadın eşitsizliği başta olmak üzere kadının tarihin her döneminde ideoloji dünyasının konusunu teşkil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tarihsel süreçte savaşlar, büyük felaketler ve ekonomik gelişmeler, kadınların da eğitim ve temel haklara erişmesi halinde erkeklerle aynı işleri yapabileceğini, hatta kadınların cephelerde dahi ön saflarda yer alabileceğini göstermiştir. Buna bağlı olarak kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan erkekler, yalnızca özel alana ilişkin düzenlemelerin hedeflenen eşitliği sağlamayacağını anlayarak kamusal alanda kurumsal yapılanmalar oluşturarak kadınların temel haklara erişmesi için çalışmalar başlatmış, hukuk sistemlerinin de bu minvalde gelişmesini sağlamışlardır.

Her ne kadar feminizm kendi içerisinde pek çok ideolojiyi barındırsa da ortak söylemlerinin kadın ve erkeğin mutlak değil, maddi eşitliğinin sağlanması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Hemen hemen tüm feministler kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin eril iktidar, ataerkil toplum ve eril söylemli yasalardan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Tüm bu eşitsizliğin giderilmesi için ise önce kendi aralarında örgütlenmiş, sonra ulusal ve uluslararası alanda seslerini duyurmuşlardır. Bu çabanın sonucunda dünya daha fazla sessiz kalamamış ve önde gelen ülkelerin katılımı ile kadın erkek eşitsizliğini gidermek üzere BM tarafından Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuş, uluslararası müzakereler ile çeşitli deklarasyonlar yayımlanmış ve 1975-1985 kadınların on yılı olarak kabul edilmiştir. Uluslararası toplumu oluşturan devletler de kadınların taleplerini yerine getirmek ve toplumdaki kadın erkek ayrımcılığını gidermek, yani kültürel sebeplerin kadınlar üzerindeki etkilerini gidermek üzere Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi gibi sözleşmeleri kabul etmişlerdir. Bu hukuki kazanımlar ise feminizmin somut bir çözüm önerisi getirmemesi eleştirisine yanıt niteliğinde olmuştur.

Ezcümle siyasi, dini ve kültürel sebeplerle eleştirilerin odağında her alan feminizm, kadınların toplumsal cinsiyet karşısında adeta benliklerini yitirmelerine karşı çıkmış ve nihayetinde oldukça önemli yollar kat etmiştir. Günümüz dünyasında halen tam bir toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden söz etmek mümkün olmasa da kadınların dalgalar halinde adlandırdıkları mücadelelerinin toplumlara etkilediği ve kadınların feminizm üzerine söylemlerinin toplumun hatırı sayılır bir kesimi tarafından benimsendiği görülmektedir. Nitekim özel alanı oluşturan ev içerisinde eşler arası iş bölümü yaygınlaşmış, toplumlardan gelen talepler üzerine kadınların kamusal alana katılımı için girişimci kadınlara devlet destekleri verilmiş, yine kamusal alanda kadın emeğinin sömürülmesini engellemek adına iş hukuku mevzuatları kadın odaklı hazırlanmaya başlanmıştır. Henüz küresel çapta bir cinsiyet eşitliğinden söz etmek mümkün olmasa da, bu yönde umut verici gelişmeler yaşandığı da yadsınamaz bir gerçektir.

Kaynakça

- ACAR, H. (2019). Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın. *İnsan&İnsan*, 21(6), 395-411.
- BAER, J. (2011). *Feminist Theory And The Law*. London: Oxford University.
- BALCI, E. (2019). Hukukun Öncü Kadınları: Türkiye'de Kadınların Hukuk Mesleğine Girişi Üzerine Bir İnceleme. *Fe Dergi*, 34-47.
- CODE, L. (2001). *Encyclopedia of Feminist Theories*. London: Routledge.
- ÇAĞLAR GÜRGEY, F. İ. (2014). "FEMİNİST HUKUK KURAMI" NEDİR? *Hukuk Kuramı*, 1(5), 28-44.
- ÇİMEN, L. (2021). Feminist Söylem Çözümlemesi Açısından Marriage Story Filminin İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 55-69.
- DERRİDA, J. (1997). *Of Grammatology*. (G. SPİVAK, Çev.) Baltimore and London: The Johns Hopkinson University Press. .
- ERBAY, E. (2021, 02 10). *Mill ve Rousseau'nun Kadına Yaklaşımları*. Sophos Akademi: <https://sophosakademi.org/mill-ve-rousseauun-kadina-yaklas%CC%A7imlari/> adresinden alındı
- ERDEM, T. (2012). Postmodern Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(2).

- GAZİOĞLU TERZİ, E. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Politik Söylem 1989-2011 Yılları Arası Hükümet Programlarında Aile ve Kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 145-176.
- GILLIGAN, D. (1982). *In a Different Voice*. ABD: Harvard University Press.
- HEPER, A. (2014). Feminizm ve Hukuk. *Hukuk Kuramı*, 1(5), 11-27.
- KANTAR, D. (2021). Kadın Kimliği Bağlamında Siyasal ve İdeolojik Söylem. Tekirdağ.
- KANTAR, D., & AKOVA, S. (2020). *Kültür ve İletişim Bağlamında Batı Balkanlar*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- KAZANCI, P. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(1).
- MARSHALL, G. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. AKINHAY, & D. KÖMÜRÇÜ, Çev.) İstanbul: Sanat Yayınları.
- NARİN, C. (2021, 03 25). *Feminizm ve Hukuk*. Sophos Akademi: <https://sophosakademi.org/feminizm-ve-hukuk/> adresinden alındı
- Özkan, Burcu. (2017). Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk. Ü. YÜKSELBABA içinde, *Feminist Kuramlarda Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı: "Özel Olan Politiktir!"* (s. 83-114). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- SADIKOĞLU, Z. (2016). Feminist Söylem Bağlamında Kadın Özgürlüğü. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 124-129.
- TÜRKELİ, Gözde. (2017). Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk. Ü. YÜKSELBABA içinde, *Feminizmin Üç Dalgası ve Kamusal Mücadele* (s. 47-82). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- YÜKSELBABA, Ü. (2016). Feminist Perspektiften Hukuk. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 74(1).